

Sosyal Demokrasiyi Yeniden Düşünmek!

(*Sosyal Demokrat Dergi*, S.18, Haziran 2012)

Sosyal demokrat düşünce ve politikaların bir duraklama/gerileme içine girdiğine kuşku yok. Yalnız iktidara gelmek bağlamında değil, günümüz değişikliklerine yanıt üretmek bağlamında da sıkıntılar ve tikanıklıklar var. Bunları aşmak da kolay değil. Bir yandan uygun yanıtlar, politikalar üretmek eskiye göre daha zor; öte yandan yanıt üreteyim derken melez bir düşünce sistematığı olarak kendi çizgisi ve farklılığının belirsizleşmesi tehlikesi ortaya çıkmakta. Örneğin son yıllarda sosyal demokrat söylem ve politikaların onu liberalizme yaklaştırdığını söylemek yanlış olmaz; oysa liberalizmle farklılığını koruyamadığı durumda alternatif olma niteliğini yitirmekte.

Dolayısıyla bugünkü koşullarda, daha birçok düşünce ve yaklaşım açısından olduğu gibi sosyal demokrasi açısından da bir “yeniden-düşünme” ihtiyacı söz konusu. Yeniden-düşünme meselesinin ise, bir yandan değişen koşullarda kuramsal ve ideolojik anlamda genel bir yeniden-değerlendirme, öte yandan farklı ülke koşullarını dikkate alan öznel-değerlendirme gibi iki eksenle yapılması gerektiği söylenebilir.

Bu yazının, böyle geniş kapsamlı bir meseleyi ele alması kuşkusuz düşünülemez; bunun için geniş katılımlı ve çok boyutlu tartışmalara ihtiyaç var. Bu nedenle burada, ancak üzerinde durulması gereken bazı konulara işaret etmekle yetindiğimi söyleyebilirim. “Yeniden-düşünme” gereğinin farklı kulvarlar ve farklı boyutlarda ele alınıp alınmayacağını ise, bilemem. Umalım diyelim!

-Yeniden-Düşünmek ya Nereden, Nasıl?

Sosyal demokrat yaklaşımın temelde melez bir düşünce olduğunu söylemekle başlayayım. Melezliği, bir “*liberalizm-sosyalizm sentezi*” olmasından geliyor; farklılığı ve özgünlüğü de ikisi arasında bir “*üçüncü yol*” olmasıyla ilgili. Ayırt edici yanları burada.

Böyle bir sentezden söz ederken, bunu ortaya çıkaran koşulların ve uygulama içinde kazandığı özelliklerin hatırlanmasında da fayda var. Örneğin sosyal demokrasi de, Marksizm gibi, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa’yı saran “işçi hareketi”nin (labour movement) bir ürünü, yani kökeni sınıf mücadelesinin dayanan bir düşünce akımı. Buna bağlı olarak, devrimci değil demokratik bir politikayı benimsemiş olsa ve sınıf temelli politikalar yerine vatandaş temelli politikalar uygulasa da, siyasal demokrasiye verdiği rolden sosyal refah devletinin amaç ve uygulamalarına, sosyo-ekonomik haklara verdiği önemden tam istihdama yönelik politikalara kadar nereye bakılsa, esas olarak bunların geniş anlamda emekçi sınıfları güçlendirmeye yönelik politikalar olduğu unutulamaz.

Sosyal demokrasiyi, “emek ve sermaye” ile “kapitalizm ve demokrasi” arasında, demokrasi aracılığıyla bir uzlaşma arayışı olarak düşünmek de mümkün. Bu uzlaşma içinde kapitalist sistem kabul edilirken, kapitalist ekonominin, demokrasi ve sosyal refah devleti aracılığıyla dengelenmesi, “dönüştürülmesi” de amaçlanmakta. Bu nedenle, başlangıçta üzerinde durulan kamulaştırma fikrinden zamanla vazgeçildiği ve anti-kapitalist söylemin marjinal hale geldiği söylenebilir; ancak benimsenen hedefler ve uygulanan politikaların kapitalizmi az çok değişime uğrattığı da yadsınamaz. Avrupa da Offe’nin deyimiyle örgütlenmiş ya da

toplumsal sisteme içkin (organized) kapitalizm (2003, 447) veya Hall ve Soskice'nin deyimiyle eşgüdüm sağlanmış (coordinated) kapitalizm (2001), bir başka deyişle de sosyal piyasa ekonomisinin (Jansen, 1999, 33) ortaya çıktığından söz edilmesi de bundandır.

Kapitalist sistemi kabul etmesiyle sosyalizmden ayrılırken, insan hakları, demokrasi ve devlete verdiği rolle de liberalizmden ayrılır. Örneğin bireysellik, bireyin özgürleşmesi ve gelişmesi liberal düşünce gibi sosyal demokrat yaklaşım açısından önemli olsa da, bunların kişisel bir sorumluluk olmasının ötesinde toplumsal yanları olduğu kabul edilir. Bu nedenle sosyo-ekonomik haklar çok önemli olmakta ve bunların hayata geçmesi açısından negatif değil pozitif yaklaşım, yani toplumun/devletin olumlu/yapıcı müdahalesinin gerekliliği benimsenmektedir.

Hakların hayata geçmesi açısından pozitif müdahale, en başta piyasanın getirdiği eşitsizliklerin az çok dengelenmesini gerektirmektedir; sosyal demokrat siyaset de sosyal devlet aracılığıyla bunları azaltmayı ve koşulları iyileştirmeyi öngörmekte; bunu üstlenmektedir. Onun için sosyal refah devleti, sosyal demokrat yaklaşımların uygulanabilmesinde en etkin araçtır. Refah devletini, sosyal hakları kurumsallaştıran ve bunların piyasa dışından sağlanmasını mümkün kılan (de-commodification) bir devlet anlayışı olarak düşünmek de doğru olur (Esping-Andersen, 1990; 21)

Özetle, liberalizmden farklı olarak, sosyal eşitlik ve sosyal adaleti hedef alan ve bunları gerçekleştirmeye yönelik bir “*siyasal ekonomi*” uygulayan bir yaklaşım söz konusudur ve bu anlayış, sosyal demokrasi için hem bir “varlık koşulu” hem de “temel gösterge durumundadır.

Söz ettiğimiz bu “liberalizm ve sosyalizmin melezi”, pragmatik bir sentezdir ve hem ülkelere hem de dönemlere göre değişen kurumsallaşma ve politikalarla hayata geçer. Bu açıdan, Przeworski'nin *durumsal-tarihsel* bir fenomen olarak değerlendirmesi büyük ölçüde haklılık taşımaktadır (Przeworski, 1991). Böyle bakıldığında, sosyal demokrasinin değişen ekonomik koşullarda olduğu gibi, Avrupa dışında var olması açısından da neden ciddi sorunlarla karşılaştığımızı anlamak da kolaylaşır.

Sosyal demokrat düşüncenin tarihsel gelişimine girmeyeceğim; bunlar zaten biliniyor. Ancak iki şey söyleyeceğim. Birincisi, sosyal demokrasinin esas olarak Batı Avrupa gibi sınırlı bir coğrafyada varlık kazandığı; ikincisi de, varlık ve başarı kazanmasında birçok etmenin rol oynadığı. Örneğin, savaş öncesinde yaşanan toplumsal mücadelelerden emek, sermaye ve devlet olarak öğrenilenler, iki dünya savaşının öğrettikleri, Avrupa'nın yenilgi ve yıkıntıdan kurtulmak için toplumsal uzlaşma ve bütünleşmeye duyduğu ihtiyaç, Keynesyen ekonomi politikaları gerektiren koşullar ve Doğu Avrupa'da kurulan sosyalist rejimler gibi birçok etmen İkinci Dünya Savaşı sonrası sosyal demokrat politikaların kabulü ve uygulanmasını kolaylaştırmıştır diyebiliriz.

Bunlara bağlı olarak, 1970 sonlarına kadar Avrupa'da kendini ve iddialarını var eden bir dönem yaşandığı biliniyor. Hatta bu dönemin getirdiği kazanımların genel kabul görmesinin sonucu olarak, genel anlamda sosyal demokrat değerleri yansıtan bir “Avrupa Toplum Modelinin” ortaya çıktığından söz etmek de mümkün (Koray, 2005). Bir başka deyişle, uygun ekonomik koşulların, geniş çaplı bir uzlaşmanın ve bu dönem içindeki başarılı sonuçların etkisiyle, ekonomik etkinlik ile sosyal adalet arasında uzlaşma sağlanması açısından devlete önemli bir rol veren sosyal demokrat anlayışın toplumsal bir proje olarak varlık kazandığı söylenebilir (Koray, 2005).

1980 sonrasında ise koşullar değişmiş, bu koşullarda sosyal demokrasinin hedef ve politikalarını uygulamak da zorlaşmıştır. Bu dönemde, başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde sosyal demokrat partilerin liberalizme kayan yaklaşım ve politikaları benimsediklerini de görüyoruz; bu politikaların partileri güçlendirdiğini söylemekse pek mümkün değil.

Türkiye’de ise, sosyal demokrasinin başından buyana bir varlık sorunu yaşadığı söylenebilir. Bu varlık sorunu, yalnız benimsenmesi ve uygulanması açısından değil “anlaşılabilmesi” açısından da geçerli dersek, yanlış olmaz!.

Bu nedenle, Türkiye açısından günümüzde hem değişen koşulları anlamak hem de bu koşullara sosyal demokrat düşünce ve yaklaşımları var edecek “ayırt edici” yanıtlar verebilmek gibi bir sorun var. Yeniden-düşünmek derken de, sorunun bu ikili, üçlü halkalarının ele alınmasının gerekli olduğunu düşünüyorum

Yeni Sorular ve Sosyal demokrasinin Farklılığını Kurabilmek!

Sosyal demokrasinin hedef ve politikalarıyla ilgili bu kısa ve kuşkusuz yeterli olmayan açıklamalardan sonra, bugün değişen koşulların neden sosyal demokrat yaklaşım ve politikaları sıkıştırdığı, ya da yeniden-düşünülmesi gereken konuların neler olması gerektiği konusuna gelmek istiyorum. Ne yazık ki, burada da meselelere ancak çok kabaca değinebileceğim.

Önce, sosyal demokrasinin bugün bir ideoloji ve politika olarak geleceğinin belirsizlik taşıdığını düşündüğümü söyleyeyim; bu belirsizlikten bir yeniden-varoluşa geçmek için de konumunu netleştirmeye ihtiyaç var.

İlk olarak, sosyal demokrasinin kapitalizm ve demokrasi ile emek ve sermaye arasında bir uzlaşmayı temsil ettiğini düşünürsek, bugün bu uzlaşmayı yeniden düşünmeyi gerektiren koşullar olduğu görmezlikten gelinemez.

Her şeyden önce, küresel kapitalizm, ele geçirdiği hareketlilik içinde, geçmişte Batı Avrupa çerçevesinde çalışma yaşamı ya da sosyal devletle ilgili olarak kabul ettiği koşullara bugün dünyanın öteki bölgelerinde razı olmaya hiç istekli değil. Aksine çalışma yaşamında bir yandan kuralsızlık, enformelleşme, esneklik anlayışı egemen hale gelmekte, öte yandan sosyal devleti var edecek koşulların ortadan kalktığı görülmektedir. Sermaye küresel hareketlilik kazandıkça, Avrupa’daki standart ve koşulların bile geriye gitmekte ve sosyal demokrasinin toplumsal proje olarak varlığı tehlikeye girmektedir.

Dolayısıyla sosyal demokrasi kapitalizmle uzlaşmasını devam ettiriyor; ama kapitalizm bu uzlaşmanın gerekleri olan haklar ve düzenlemelerden çoktan vazgeçmiş durumda. Öyleyse, sosyal demokrasi için, bu uzlaşmayı yeniden düşünmek zamanı gelmiş demektir. Çünkü uzlaşmayı sürdürüyüm derken, kendi varlık koşullarını ve de ayırt edici özelliklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya!

Kısacası, sosyal demokrasi kapitalizmle uzlaşmasını yeniden irdelemek durumunda.

İkinci olarak, bu irdelemenin, en başta 1980 sonrasında küresel düzeyde uygulamaya konulan “neo-liberal” ekonomi anlayışla olacağı da belli; bunun karşısında sosyal demokrasini kendi “siyasal ekonomi” anlayışına netlik kazandırmasına ihtiyaç var.

Biliyoruz ki, sosyal demokrat politikaların hayat bulduğu 1945-1975 arası “Keynesyen” politikalar dönemidir. Bu ekonomi anlayışının, başta “tam istihdam” ve ücretliler için “yüksek alım gücü” olmak üzere sosyal demokrasinin hedef ve politikalarla uyduğu ve sosyal refah devleti anlayışının uygulamaya konulmasını kolaylaştırdığı bilinmekte. Hatta sosyal demokrasinin 1929 buhranı sonrasında kapitalist ekonomiyi yönetmek için kamulaştırmayı gündemden çıkararak, uygulayabilecekleri politika olarak Keynesyen politikaları keşfettiklerini söyleyenler de bulunmakta (Przeworski, 1991; 36).

Yukarıda da söyledim; bugün geçerli olan neo-liberal ekonomi, bir yandan çalışma yaşamında daha da güvencesiz ve kuralsız koşullara neden olmakta, öte yandan sosyal hedefler ve sosyal devleti geriye itmektedir. Bu koşullarda, sosyal demokrasinin gerek ücretli çalışanlarla gerek sosyal devletle ilgili iddia ve hedeflerinin “hayat“ bulması da mümkün değildir.

Dolayısıyla sosyal demokrasi, küresel ve ulusal düzeyde neo-liberal politikalara karşı kendi ekonomik yanıtını bulmak durumundadır.

Üçüncü olarak, sosyal demokrasinin kapitalizmle uzlaşmasının büyük ölçüde siyaset ve demokrasinin etkin kullanımına dayandığını biliyoruz; bugünkü koşullarda ise, küresel kapitalizmin ulusal siyaseti ve demokrasiyi sınırlandırdığı bir gerçek.

Günümüzde vergi politikalarından kamu harcamalarına kadar birçok şey küresel düzeyde kontrol altına alınmaktadır; küreselleşmenin ulus devleti gerilettiğinden söz edilirken, asıl gerileyen sosyal devlet boyutu ve sosyal politikalarıdır. Yani, sosyal demokrasinin kapitalizmle ve getirdiği eşitsizliklerle siyasal yoldan ve demokrasi aracılığıyla mücadele etmek, eşitsiz sonuçlarını iyileştirmek iddiası bugün büyük ölçüde zemin kaybetmiş durumdadır. Siyasete ve demokrasiye olan güvenin kaybolmasında önemli bir etken de, buradadır.

Öyleyse sosyal demokrasi için, siyaset ve demokrasinin işlevinin yeniden düşünülmesi gibi bir mesele var demektir.

Dördüncü olarak, hem ekonomi politikalarına hem toplumsal-kültürel koşullardaki değişime bağlı olarak, sosyal demokrat politikaların en etkin aracı olan “sosyal refah devlette” ortaya çıkan yetersizliklerdir. Bir yandan, neo-liberal politikalar sürdürüldükçe sosyal devlet üzerinde tehditler artmaktadır; öte yandan, kadın istihdamının artması, göçmenlik, esnek çalışma veya tek ebeveynli aile gibi birçok değişim söz konusu olduğundan sosyal devlet ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmektedir.

Bu nedenle, sosyal demokrasi ekonomi karşısında siyasetin etkin kullanımını iddia etmeye devam edecekse, devletin sosyal boyutlarının hem yenilenmesi hem de güçlendirilmesini düşünmek durumundadır.

Biliyorum; buraya kadar sıraladıklarımla, ortaya çıkan yeni koşullar açısından da, yeniden düşünülmesi gereken konular açısından da çok kaba bir özet yapabildim. Eksik ve yetersiz kalan birçok konu var; ne yazık ki, yazının hacmi daha fazlasına izin vermiyor.

Son olarak, Avrupa’da sosyal demokrat partiler açısından da bu tür yenilenme arayışlarının olduğunu ve farklı değerlendirme ile yorumların ortaya çıktığını söylemek istiyorum. Ancak, bu arayışları yeterli bulmak zor. Söylenenler çok zaman ulusal-toplumsal düzeyle sınırlı

kaldığı gibi, küresel kapitalizm ve liberal politikalarla küresel bir hesaplaşmaya gitmekten de kaçınılmakta. Bu durumda, siyasal partileri olsa da, sosyal demokrasinin bir ideoloji ve politika olarak geleceğinin belirsizlik taşıdığını söylemek abartılı görünmemekte.

Türkiye açısından ise, yukarıdaki konulara ilaveten ülke koşullarını da yeniden-değerlendiren analizlere ihtiyaç olduğuna kuşku yok. Bu ülkede sosyal demokrat yaklaşımların varlık kazanması ve güçlenmesi için farklı bir dil ve farklı politikalar gerektiği, farklı desteklere gereksinim duyulduğu bir gerçek. Ancak, bu dili ve politikaları ararken, bir yandan da ekonomi anlayışı, siyaset ve demokrasiye yüklediği işlev, devlete verdiği rolü netleştirmesi gerektiği unutulamaz. Bu konularda net bir duruş ve politikalar ortaya konmadıkça, herhangi bir partinin sosyal demokrat olma iddiasının gerçeklik kazanmasının oldukça zor olduğunu da bilmek gerek..

Prof. Dr. Meryem Koray

Dipnotlar:

Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds Of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, New Jersey.

Hall, P. A. ve Soskice, D. (2001), *Varieties of Capitalism*, Oxford University, 2001

Jansen, T. (1999), “European Identity and/or the Identity of the European Union”, *Reflections on European Identity-European Commission Working Paper*, (der), Jansen, T. , Brussels

Koray, M. (2005), *Avrupa Toplum Modeli*, İmge Kitabevi, Ankara.

Offe, Claus (2003), “European Mode of ‘Social’ Capitalism”, *The Journal of Political Philosophy*, (11/4).

Przeworski, A.(1991), *Capitalism and Social Democracy*, Cambridge University Press.
